

титета. Ова теолошка перспектива и намера Еванђелисте воде читаоце ка адекватном разумевању онога што Исус јесте, преобликујући при томе у великој мери сећање на Исуса.“ (стр. 141). Прича о Исусу се не приповеда просто као епизода из далеке прошлости, већ на такав начин да се врши преошћавање између прошлости и садашњости реципијента пост-васкрсне заједнице. Прича је исприповедана тако да јача идентитет верујуће заједнице, лишене видљивости и физичке присутности Исуса Христа. У том смислу је Јованова прича првенствено теолошка прича, ауторизована од стране Параклита, али и прича чији су историјски оквири јасно оцртани: „Моја поента је да

је у Еванђељу по Јовану приоритет има теологија, а не историја: специфична и развијена теологија, заснована на високој христологији сагледавања Исуса као човека и божанског бића. Усвојени широк спектар ранијих месијанских и христолошких традиција је програмски инволвиран у ову христолошку перспективу, тако што аутор у великој мери наново приповеда и преобликује причу о Исусу“ (стр. 206).

Предраг Драготиновић
(pdragutinovic@bfspc.bg.ac.rs)

*Православни богословски факултет,
Универзитет у Београду*

□

**О. Василиос Термос, У ѿирази за личношћу,
„Истиниш“ и „лажно сојство“ према Доналду
Виникошу и Св. Григорију Палами**

Превод са грчког сестринство манастира Градац

Градац — Београд: Манастир Градац — Библијски институт ПБФ, 2019

63 стр. ; 21 cm

ISBN: 978-86-81354-02-5

Инспиративна интердисциплинарна студија оца Василија Термоса, објављена у преводу сестара манастира Градац под на-

зивом *У ѿирази за личношћу*, доноси нам значајне увиде који се тичу феномена људске егзистенцијалне неистинитости, од-

носно несвесног фалсификовања човекове аутентичности (који је именован као *лажно сојство*). Будући да је сам аутор и теолог и дечји психијатар, не чуди то што овој теми приступа кроз клиничко искуство еминентног британског психоаналитичара Доналда Виникота и духовно искуство великог православног богослова и исихасте Григорија Паламе, те студија носи поднаслов „*Истиништво*“ и „*лажно сојство*“ према Доналду Виникоту и Св. Григорију Палами. Оваквим приступом аутор сведочи неопходност дијалога теологије са хуманистичким наукама, подсећајући да је у отачком духу учинити језик Цркве релевантним за свет, и то тако што ћемо изучити *тисеологију своје епохе* (данас то је, по његовом мишљењу, психологија) и тиме представити истину Цркве као пријемчиву за образованог човека, нимало је притом не умањујући (како истиче у *Предговору српском издању*, стр. 5–6). Насупрот томе стоје *исхишрене изјаве да научно знање нема да понуди знању о човеку ништа више од онога што је теологија већ формулисала*, које проф. Термос оцењује као пренагљене и непостојане (како каже у *Уводу*, стр. 9–10).

У првом поглављу књиге („*Истиништво*“ и „*лажно сојство*“ према Доналду Виникоту, стр. 11–19) аутор нам приказује анализе психоаналитичара Вини-

кота о проблему *лажних* људи. Виникот је, закључивши да су истинитост и аутентичност човека несводиве на његово пуко постојање, поставио питања: „зашто људи постају лажни?“, „зашто то неки људи увиде, а неки то код себе никада не препознају?“, „зашто неки пате због тога, док друге то уопште не погађа?“. Да би одговорио на ова питања, Виникот се осврће на прва искуства новорођенчета, на фазу када је *прво очигледно човеково власништво — његово тело (заједно са својим бројним функцијама), у које и смешта корен истиништва сојства*. Звуци које производи, плач, осмех и покрети су средства којима се одојче изражава и комуницира са светом који га окружује и материјали су за даљи развој личности. Међутим, ови изрази који су језгро *личне истине* често су одраслима напорни и досадни, те прибегавају њиховом гушењу, уместо да буду *чувари дара истиништва сојства, које је одојчету даћо као семе*. После овог, *соматског* нивоа, лична истина се манифестује на *плану емоција и жеља*. Неадекватан родитељ даје предности својим потребама, не одговара на дететову спонтаност већ тражи *повиновање*, а управо то код одојчета рађа *трауматско осећање* чија је последица *прва фаза лажног сојства*. На бихевиоралном нивоу дете постаје *конформиста*, а бу-

дући да су му *интелектуалне функције* једине неспутаване, оне постају *аутономне* и *преувеличане*, што за последице има *превремену зрелост* и *једностраност*. Тако *интелектуализација* постаје дететово средство самоодбране. Овако манифестована лична неистинитост бива ојачана због своје друштвене прихватљивости и пожељних последица. Наиме, окружење фокусирано на себе а не на дете, подржава повиновање детета и његов прерани интелектуални развој. Дакле, *лажно сојство има корене у ошудењу од шела, емоција и жеља*, што је занимљив феномен и за теолошку антропологију.

Овај проблем је у другом поглављу књиге, насловљеном *Истиниша и лажна духовност према Светом Григорију Палами* (стр. 20–27), *реконструисан на прилично неочекиван начин: чувени исихаста сидуја у одбрану „ирационалног“ дела човека*. На почетку нам аутор предочава за наш контекст основне црте спора Григорија Паламе и Варлаама Калабријског. Варлаам онтолошку истину човекову схвата као одвојену од „загађености“ телом, емоцијама и жељама, које је стога потребно умртвити како би се постигло обожење. Свети Григорије ће, насупрот томе, одлучно бранити целовитост људске природе, човека као психосоматско биће. Страсни део душе, дакле,

не треба умртвити, него га *усмериши да се креће ка ономе за шта је Бог створио и тако поствизиши одређене врлине*. Исто, разуме се, важи и за тело. У складу са *евхаристијском онтологијом*, све оно што нам је Бог као дар дао, треба да му и принесемо, без гађења према иједном аспекту чојевог бића.

У следећем поглављу названом *Клинички и педагошки обим лажног сојства* (стр. 28–37), размотрено је то како се теоријске поставке из прва два поглавља рефлектују на стварност. Они који су задужени за одгајање и васпитавање, најчешће родитељи и клирици, често су неспособни да се суоче са телом, емоцијама и жељама другог који је у развоју, и то не само због непознавања педагошких метода, већ најпре зато што сами имају тешкоће са прихватањем сопствене природе. Тако мајка којој је бебина спонтаност напорна, у њој види свог мучитеља кроз *обрнућу пројекцију сојствене агресивности*. Једнако чест случај је свештеник неспособан да својој духовној деци понуди искрену емоцију. Он не дозвољава *испољаване љушње, шује, анксиозности; сексуални пориви ја зражавају, а најчешће се то дешава зато што је и сам уљешен у исту проблематику*, од чега се брани потискивањем и подучавањем других да то изолују и игноришу. Аутор нам затим

доноси конкретне примере из свог клиничког искуства, у којима је овакво васпитање (и од стране родитеља и од стране духовника) произвело лажно сопство, које манифестује депресију или неку другу патолошку девијацију, а све случајеве прати *интелектуализација* као покушај да се недостаци из периода детињства анулирају. Поглавље се завршава истицањем способности које су неопходне за суочавање са реалитетима које лажно сопство потискује и одриче (емоције, нагони...).

Крајњи исход већине лажних сојства је, на основу клиничког и пастирског искуства нашег аутора, самосвесна религиозност. Религиозност лажној сојства, што је и наслов четвртог одељка књиге (стр. 38–46), занимљив је феномен за истраживање управо из разлога што су религиозни системи најподеснија средства путем којих се могу укротити, чак и обезвредити више пута поменуте (за лажно сопство забрањене) компоненте човека (тело, жеље, емоције). Следећи Макендлеса, о. Термос упозорава да не може бити истинској духовној напрешка без прихватања посебних

психосоматских карактеристика сваке личности. Иако православну теологију одликује здраво схватање духовности (нпр. учење о Оваплоћењу Логоса казује нам да Богу није било мрско да постане тело; у Литургији духовним називамо материјалне дарове због дејства Светог Духа), наш аутор констатује присуство религиозности лажног сопства у цркви и наводи могуће узроке тога. На крају овог одељка

преноси нам запажање Голденбергове о разлозима постојања мизогиније у појединим црквеним круговима. Наиме, она је закључила да је главни разлог мизогиније презир мушкараца према сопственом телу, па следствено томе и према женама, које их подсећају на телесне жеље.

Оваква дефектна религиозност не може да произведе ни здраву моралност, те је тема петог поглавља књиге *морални проблем лажној сојства* (стр. 47–52). Лажно сопство је суштински неслободно, а слобода је услов моралности, која заправо и потиче од *међуљудских односа који доушћају сојству да буде целовишо* (тј. истинито). Стога лажно сопство не може бити истински морално,

већ се креће у оквиру нарцисистичкој сна о идеалу чистоте, односно — решило је да постане светица, пре него што постане човек. Аутор нам на овом месту преноси значајан Виникотов став да се дешава које није имало довољно искушава у раним фазама не може даши идеја личној Боја у замену за децу нећу ... Први принцип моралној образовања јесте тај да морално образовање није замена за љубав. Он још наглашава да незрелост родитеља чини нестирљивим, те ујрађују дешава Боја као ситрано тело, али идеја личној Боја нема вредности за дете које није имало људска искуства са људским бићима. Бог и морални закон заправо служе таквом родитељу (духовнику) да замаскира своју кривицу. Важан закључак претходно реченог је да родитељ или клирик који се бави васпитирским радом нема право да искључи социјалну личност из процеса моралној васпитања и да остави Боја као свој заменика.

Закључни одељак ове књиге носи исти наслов као и цела студија — У прикази за личношћу. У њему се разматра важно питање: „Како се проблем лажног сопства одражава на заједницу и друштвену оријентацију појединца?“. Аутор скреће пажњу, између осталог, на то да је дијагностификовање проблема лажној социјалној често иницирано ујраво његовим недоследном способношћу за заједничко и још једном наводи

речи Макендлеса: *пошиснућа осећања морају најпре бити признања и свесно изнесена пред Христа да бисмо од Њега примили исцељење...* Тачно је да савршена љубав није осећање, већ плод Светог Духа који подразумева целовитост, зато људи који су фрагментирани (одбацују у књизи истражене области човековог бића или не знају да се носе са њима) нису способни истински да воле, те нас аутор још једном подсећа на Св. Григорија Паламу и његову „рехабилитацију“ страшног дела душе.

Указивањем на психолошке чиниоце личности, наглашавањем улоге природе која је неопходна за проналажење личне истине (за шта мора бити целовита) и истицањем потребе међуљудских односа (дакле, друге личности) без којих се појединац не може одвојити од природног начина постојања и формирати као личност, ова необимна књига даје значајан допринос како психологији, тако и теологији личности, а може много користити сваком ко се бави одгајањем и васпитавањем — родитељима, наставницима, свештеницима...

Драгана Ракић
(draganagr97@gmail.com)

Православни
бојословски факултет,
Универзитет у Београду

□